

SLOVENŠČINA KOT JEZIK TOLMAČENJA: OD MEDNARODNEGA OKOLJA DO SKUPNOSTNEGA TOLMAČENJA**

Povzetek. Članek na kratko govori o tolmačenju v mednarodnem kontekstu do vstopa Slovenije v EU, v nadaljevanju pa se osredotoča na predstavitev slovenščine v tolmaškem kontekstu institucij EU. Članek zaključujemo z opozorilom o potrebi po preusmeritvi pozornosti s konferenčnega tolmačenja na skupnostno tolmačenje, torej iz okolja mednarodnih organizacij v slovensko okolje, ki postaja vse bolj multikulturno, v njem pa v javnih inštitucijah za zagotavljanje enakopravne obravnave vseh potrebujemo tudi vzpostavljen jezikovni servis.

Ključni pojmi: konferenčno tolmačenje, skupnostno tolmačenje, izobraževanje tolmačev, jezikovne človekove pravice

Uvod

Tolmačenje je bilo na tak ali drugačen način prisotno že vse od prvih srečanj različnih jezikovnih skupin skozi zgodovino pa je bilo v službi trgovanja, osvajanja, raziskovanja, diplomacije ... (Burjan, 2013), v sredozemskem bazenu je npr. odigralo tudi izjemno pomembno vlogo medkulturnega prenosa med krščanskim in islamskim svetom (Lewis, 2004: 21, 24). V različnih obdobjih je bil status tolmačev zelo različen, tolmačenje pa različno organizirano. Prelomno obdobje za tolmačenje v mednarodnem okviru je čas po koncu 1. svetovne vojne, ko francoščina začne izgubljati primat diplomatskega jezika, pridružuje se ji angleščina, kar vzpostavi kontekst za umeščanje tolmačenja v okvir mednarodnega komuniciranja (Burjan, 2013: 22; Udovič, 2013: 147). Za organizacijo kompleksnejšega tolmačenja je pomembna pariška mirovna konferenca oz. natančneje iz nje izhajajoč prvi zahtevnejši tolmaški projekt, tj. tolmačenje na mednarodni konferenci dela v Washingtonu leta 1919. Šlo je za pionirski večjezični eksperiment na mednarodni konferenci, ki je na eni strani oral ledino pri organizaciji tolmaškega dela, na drugi strani pa tudi pri demokratizaciji mednarodnega komuniciranja.

* Dr. Vojko Gorjanc, redni profesor na Filozofski fakulteti, Univerza v Ljubljani.

** Izvirni znanstveni članek.

Tolmačenje je bilo v službi zagotavljanja uspešnega komuniciranja, saj so bili za razliko od pariške konference, na kateri so sodelovali diplomati in predstavniki vlad, udeleženci tudi predstavniki delavskih in delodajalski združenj, ki jim je prav tolmačenje omogočilo enakovreden vstop v mednarodno dogovarjanje (Baigorri-Jalón, 2005: 987–8). Prav mednarodno okolje je izrazito vplivalo na večje zanimanje za tolmačenje, posebej v trenutku, ko je postalo vidno širšim množicam, kar se je zgodilo ob prenosu sojenja na nürnberških procesih, kjer je v ospredje prišla tudi nova tolmaška tehnika, simultano tolmačenje, ki ga je omogočil tehnološki razvoj med obema vojnoma (Bowen in Bowen, 1985: 74–75). Mednarodno sodelovanje je izrazito spremenilo tolmaško polje, hkrati pa tudi pozitivno vplivalo na profesionalizacijo tolmaškega poklica. Če je bilo konferenčno tolmačenje v tem kontekstu dolgo v ospredju zanimanja tako tolmaške skupnosti kot tudi raziskovalnega in pedagoškega dela, pa zaradi potreb večjezikovnih in večkulturnih okolij postaja vse aktualnejše skupnostno tolmačenje, torej tolmačenje za potrebe različnih javnih ustanov, za potrebe zdravstva, sodstva, policije, mednarodne zaščite itd.; tovrstnega tolmačenja je vse več, prav tako pa se postopoma tudi vse bolj profesionalizira (Prunč, 2011: 34–35).

V članku najprej umeščamo slovenščino v okvir tolmačenja v mednarodnem okolju, utemeljujemo, zakaj je za položaj slovenščine kot jezika tolmačenja pomembna sprememba jezikovnega statusa z osamosvojitvijo in vključitvijo v EU, govorimo o vlogi in pomenu tolmačenja v mednarodnem okolju, proti koncu prispevka pa se ozremo po skupnostnem tolmačenju v slovenskem prostoru. Pri vsem nas bo zanimalo tudi, kako poteka izobraževanje tolmačev ter kakšni so pri tem izzivi aktualnega časa.

Tolmačenje s slovenščino

Za slovenščino sta bila v kontekstu tolmačenja ključna osamosvojitvev Slovenije in njena vključitev v EU. Sobivanje v večnacionalnih in večjezikovnih skupnostih pred tem, ko slovenščina ni bila samoumevna v vseh govornih položajih (Toporišič, 1991: 137; Vidovič Muha, 1996: 16), je izrazito zaznamovalo tudi področje tolmačenja, saj v njegovem kontekstu slovenščina skorajda ni bila prisotna. V nekdanji Jugoslaviji je bila glede na ustavna določila sicer zagotovljena enakopravna raba jezikov narodov in narodnosti Jugoslavije, slovenščina je imela torej status enega od državnih jezikov povojne Socialistične federativne republike Jugoslavije, a jezikovna realnost ni bila skladna s tem (Pogorelec, 1996: 51). Kljub temu, da je formalno pri vprašanih jezika nekdanja skupna država formalnopravno izhajala iz svoje večjezikovne in večkulturne realnosti, je bila jezikovna urejenost de facto precej drugačna; srbohrvaščina je namreč imela prevladujočo vlogo na vrsti komunikacijskih področij (Požgaj Hadži et. al., 2009: 27); to se je kazalo tudi

na področju tolmačenja, saj slovenščina v nekdanji Jugoslaviji kot jezik mednarodnih srečanj praktično ni obstajala. V nekdanji skupni državi se je na mednarodnih srečanjih, tudi ko so bila ta organizirana v Sloveniji, uporabljala srbohrvaščina; izjema so bili kongresi Zveze komunistov Slovenije, kjer je bilo zagotovljeno tolmačenje iz slovenščine v tuje jezike (Popović, 2013: 30).

Pa vendar je stanovsko združenje slovenskih konferenčnih tolmačev lansko leto obeležilo že svojo štiridesetletnico (Veber, 2013). Ob odsotnosti slovenščine v kontekstu mednarodnih srečanj so slovenski tolmači velikokrat delali v jezikovnih kombinacijah s srbohrvaščino, za uveljavitev slovenščine kot konferenčnega jezika pa so se najprej začeli zavzemati slovenski strokovnjaki; prav ti so bili prvi, ki so začeli na znanstvenih in strokovnih srečanjih uporabljati slovenščino in so s tem bistveno pripomogli tudi k razvoju slovenščine pri konferenčnem tolmačenju (Popović, 2013: 31–32). Stanje je danes prav nasprotno, v novih okoliščinah je slovenščina prisotna na politični ravni, kot delovni jezik na mednarodnih strokovnih in znanstvenih srečanjih pa je praktično izginila (Popović, 2013: 34).¹ Prav delovanje v mednarodnem političnem okolju s slovenščino kot jezikom mednarodnih srečanj je močno spremenilo konferenčno tolmačenje, ki je danes uveljavljeno profesionalno delo, s profesionalizacijo pa je razvilo tudi slovensko konferenčno terminologijo, terminologijo o kontekstu mednarodnih srečanj, konferenc, kongresov, bilateralnih in multilateralnih pogovorov ipd. (Markič in Ljeskovic, 2011).

Slovenija in Evropska unija: vloga in status tolmačenja

Slovenščina je s priključitvijo Slovenije EU in s tem spremenjenim statusom jezika, ko je postala eden od uradnih jezikov Unije, pri tolmačenju iz omejenega konteksta posameznih mednarodnih srečanj vstopila v kontekst največje in najkompleksnejše tolmaške službe na svetu, tj. tolmaške službe EU. Že pred vključitvijo v EU je bil za zagotavljanje jezikovne ureditve tolmačenja s slovenščino poleg stanovskega združenja pomemben sistematičen pristop pri izobraževanju novih tolmačev, saj se je potreba po visoko izobraženih tolmačih izjemno povečala. Čeprav je prav v tem segmentu priključevanja univerzitetni prostor reagiral načrtno in hitro (Kalin Golob, 2001; Kalin Golob, 2003), so bili napori za zagotavljanje ustrezno izobraženih

¹ *Internacionalizacija znanosti povzroča vse večjo prevlado angleškega jezika v znanosti in tudi visokem šolstvu. Tudi v slovenskem prostoru se v tem okviru skuša iskati ustrezne rešitve (Kalin Golob et al., 2013). Na žalost se tako v evropskem kot slovenskem prostoru niti kot potencialna možnost nikoli ne pojavlja tolmačenje, ki se je izkazalo kot uspešno na vrsti univerz v večjezičnih okoljih, npr. v Južnoafriški republiki na univerzah z večjezičnim jezikovnim režimom, kot je univerza NWU. Dostopno preko <http://www.nwu.ac.za/content/nwu-multilingualism>, 28. 4. 2014.*

tolmačev bistveno večji kot pri izobraževanju prevajalcev. Tolmače za slovenščino je bilo treba izobraziti v sorazmerno kratkem času, ker pa gre pri tolmačenju za poklic, ki zahteva poleg znanja jezika tudi izjemne kognitivne sposobnosti (Macnamara, 2008: 9), je bilo in še vedno je v slovenskem prostoru omejeno število potencialnih kvalitetnih tolmačev. Druga posebnost izobraževanja tolmačev je delo v majhnih skupinah s specializirano in drago tolmaško opremo, zaradi česar je študij za inštitucije drag.² A vendarle je bil slovenski prostor pri izobraževanju tolmačev uspešen, uspešno pa pri tem deluje še danes.

Položaj slovenščine v jezikovni ureditvi EU je povezan s temeljnimi jezikovnopoličnimi načeli skupnosti, ki skozi določila o uradnih jezikih utemeljuje svojo demokratično legitimnost, tudi ko gre za vprašanje govornega komuniciranja. Slovenski predstavniki imajo tako pravico uporabljati svoj jezik, ta pravica pa temelji na načelu vzpostavljanja neoviranega komuniciranja predstavnikov vseh držav članic z uporabo svojih jezikov, torej za razumevanje in predstavitev mnenj na sestankih ne sme biti ovir.

Vendar pa je jezikovna ureditev pri tolmačenju v institucijah EU različna, velikokrat pa odseva vlogo posamezne inštitucije. Na različno vlogo inštitucij EU in s tem povezanih jezikovnih ureditev kažejo tudi mnenja slovenskih predstavnikov (Stritar in Stabej, 2013). Že na deklarativni ravni slovenski poslanci zagovarjajo ali ne trenutno ureditev večjezičnosti in glede na formalnopravni status jezikov. V najbolj izpostavljeni instituciji, kjer so plenarna zasedanja tolmačena v vse jezike, prenos pa je dostopen tudi po spletu, tj. v Evropskem parlamentu, slovenski poslanci enotno zagovarjajo obstoječo ureditev (Stritar et al., 2011: 90). Gre pravzaprav za politično stališče, kjer prevladuje vprašanje formalnopravnega statusa jezikov, ki je manj pragmatično kot npr. v Svetu EU, kjer kar slaba polovica vprašanih podpira spremembo jezikovne ureditve v eno- ali dvojezični sistem (Stritar in Stabej, 2009: 70). V nadaljevanju se posvečamo predstavitvi tolmaške službe in jezikovni ureditvi tolmačenja, s čimer želimo opozoriti na kompleksnost tolmaških služb evropskih institucij in predstaviti položaj slovenskih tolmačev v njih.

Jezikovna ureditev tolmačenja in slovenščina

Za tolmačenje v institucijah EU skrbijo tri službe, ki medsebojno pri tolmaškem delu tesno sodelujejo, in sicer tolmaška služba Evropskega

² Za zagotavljanje študija tolmačenja na Filozofski fakulteti UL je bil dosežen dogovor o posebnem financiranju vlade oz. ustreznega ministrstva Republike Slovenije in evropskih institucij – Evropske komisije in parlamenta (Kutin, 2008: 65). Evropske institucije ta program še vedno sofinancirajo, že nekaj let pa ga dodatno ne financira več slovenska država, zaradi česar je izobraževanje tolmačev finančno izjemno zahtevno.

parlamenta, bolj znana kot DG INTE, tolmaška služba Sodišča Evropskih skupnosti in tolmaška služba Evropske komisije, znana kot DG SCIC. Slednja je največja tolmaška služba v EU, saj skrbi tako za tolmačenje na sestankih, ki jih organizira Evropska komisija, kot tudi za tolmačenje v okviru drugih institucij: Evropskega sveta, Sveta Evropske unije, Odbora regij, Evropskega ekonomsko-socialnega odbora, Evropske investicijske banke ter agencij in uradov v državah članicah.³ Za tolmačenje s slovenščino skrbi trenutno približno 80 akreditiranih tolmačev, med njimi jih je 20 redno zaposlenih: 12 pri GD SCIC, 6 pri GD INTE, 2 pa na Sodišču Evropske unije. Poleg tega z inštitucijami redno sodeluje okoli 60 akreditiranih tolmačev v svobodnem poklicu (Rupnik, 2013: 64–65).

Povpraševanje po tolmačenju je za različne jezike, tudi za slovenščino, podvrženo zakonitostim dela v posamezni instituciji, prav tako pa ne smemo zanemariti tudi (trenutnih) političnih okoliščin, ki vplivajo na povpraševanje po tolmačenju za določen jezik. Glede na zakonitosti delovanja institucij se oblikuje ureditev tolmačenja: od polnega oziroma simetričnega režima, pri katerem se tolmači v vse uradne jezike EU, do različnih asimetričnih režimov, pri katerih npr. lahko udeleženci govorijo v večjem številu jezikov (lahko tudi v vseh uradnih jezikih), tolmači pa se le v nekaj jezikov, do omejenega asimetričnega režima, pri katerem se tolmači le iz nekaj jezikov v le nekaj izbranih jezikov.⁴ Zakonitost tolmačenja pri Sodišču EU predvideva tolmačenje glede na jezik postopka, pri Evropskem parlamentu glede na politično sporočilo glede uporabe jezika in potrebe poslancev, pri Evropski komisiji na ravni vsebinskih razprav jezikovni režim določajo dejanske potrebe sestanka in tehnične zmogljivosti prostora, v Svetu pa povpraševanje v celoti oblikujejo same države članice. Za sestanek na najvišji politični ravni velja, da ima vedno predviden polni režim tolmačenja; takih je približno tretjina. Pri vseh drugih sestankih države članice prek svojih stalnih predstavništev pri EU zaprosijo za tolmačenje, prav tako pa je povpraševanje v Svetu močno vplivajo politične okoliščine v državi članici (Rupnik, 2013: 66), saj so prav ti sestanki in zasedanja izrazito odraz jezikovnopoličnih stališč držav glede rabe jezikov.

Predsedovanje Svetu Evropske unije

Slovensko predsedovanje Svetu EU v prvi polovici leta 2008 je bilo za Slovenijo do sedaj najzahtevnejši tolmaški projekt in velik izziv za slovenske tolmače, hkrati pa je dogodek tudi utrdil slovenščino kot jezik konferenčnega tolmačenja.

³ Dostopno preko http://ec.europa.eu/dgs/scic/about-dg-interpretation/index_sl.htm, 27. 4. 2014.

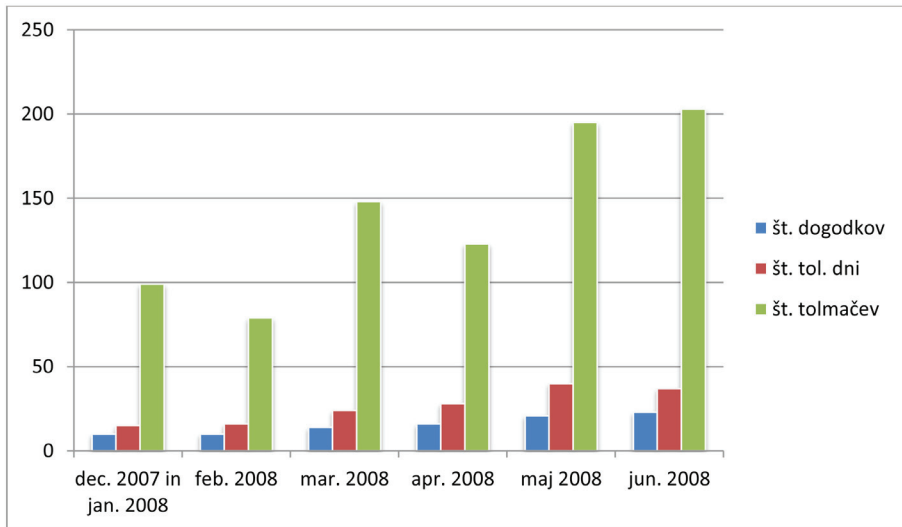
⁴ Dostopno preko http://europa.eu/interpretation/lg_regime_en.htm, 27. 4. 2014.

Na dogodkih v Sloveniji je bilo tolmačenje organizirano prek Sektorja za prevajanje pri Generalnem sekretariatu Vlade RS. /.../ Na neformalnih ministrskih srečanjih in dogodkih s tradicionalno širšim jezikovnim režimom, ki so potekali v Sloveniji, je bilo tolmačenje zaupano Generalnemu direktoratu Evropske komisije za tolmačenje. Režimi tolmačenja na neformalnih zasedanjih na ministrski ravni so bili določeni v skladu s tradicijo dosedanjih zasedanj, vsem režimom pa je bil dodan slovenski jezik kot jezik predsedujoče države. Na dogodkih pod ministrsko ravno pa je za tolmačenje skrbel Sektor za prevajanje pri Generalnem sekretariatu Vlade RS. Zaupal ga je usposobljenim in preverjenim notranjim tolmačem /.../ in zunanjim tolmačem, izbranim na javnem razpisu ali z naknadnimi pogajanjmi, uvedenimi zaradi manjkajočih jezikovnih kombinacij. Pri režimih tolmačenja na dogodkih pod ministrsko ravno so se načeloma upoštevali oba najbolj pogosta jezika sporazumevanja EU in slovenščina kot jezik predsedujoče države (aktivno tolmačenje slovenščine, angleščine in francoščine). Odstopanja od dogovorjenega režima so bila odobrena le ob izkazani ustaljeni praksi ter po predhodnem dogovoru s Sekretariatom za predsedovanje Slovenije EU in Sektorjem za prevajanje pri Generalnem sekretariatu Vlade RS (Poročilo o predsedovanju Slovenije Svetu EU, 2008: 57).

Da je bilo tolmačenje uspešno, je bilo treba pristopiti k organizaciji tolmačenja dovolj zgodaj. Poleg že ustaljenega študija tolmačenja na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani se je za povečanje tolmaških zmogljivosti v Sloveniji organiziralo dodatno izobraževanje za tolmače Sektorja za prevajanje pri Generalnem sekretariatu Vlade RS (SP GSV) ter osvežitveni tečaj tolmačenja in dodatni tečaj simultane tehnike za tolmače pri SP GSV ter tolmače Ministrstva za notranje zadeve, Ministrstva za zunanje zadeve in Ministrstva za obrambo RS. Celotno izobraževanje je potekalo v tesnem sodelovanju z Oddelkom za prevajalstvo Filozofske fakultete UL, ki je poskrbel za večino izobraževanj, in Združenjem konferenčnih tolmačev Slovenije, ki je pripravilo izobraževanje za simultano tehniko (Kutin, 2008: 68–69).

Med celotnim predsedovanjem je tolmačenje obsegalo 160 dni tolmačenja, na vseh dogodkih pa je bilo treba zagotoviti skupaj 847 tolmačev (Poročilo o predsedovanju Slovenije Svetu EU, 2008: 125). Kako zahteven projekt je bilo tolmačenje, je razvidno iz statističnih podatkov o tolmačenju med predsedovanjem Svetu EU, ki jih podajamo v sliki 1.

Slika 1: STATISTIČNI PREGLED TOLMAČENJA MED PREDSEDOVANJEM SVETU EU

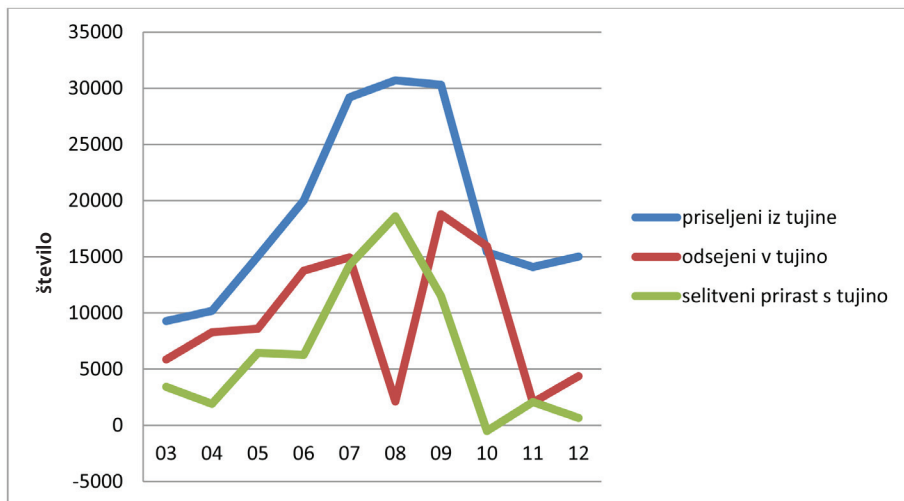

Vir: Poročilo o predsedovanju Slovenije Svetu EU (2008: 125).

Evropska unija v Sloveniji: skupnostno tolmačenje

Vključitev Slovenije v EU pa pri tolmačenju ni povzročila velike spremembe le pri slovenščini v okviru konferenčnega tolmačenja, ampak je prosti pretok ljudi kot eden od temeljev delovanja skupnosti izrazito vplival na prisotnost večjega števila jezikov in kultur v Sloveniji. Če smo bili na spremenjen status slovenskega jezika in novo vlogo slovenščine pri institucijah EU ob vključitvi v EU pripravljeni, saj v okviru konferenčnega tolmačenja za zagotavljanje tolmačenja s slovenščino ni bilo večjih težav, je stanje popolnoma drugačno, ko gre za vprašanje tolmačenja v okviru spremenjene jezikovne podobe Slovenije. Že osnovni statistični podatki o migracijah po vstopu Slovenije v EU kažejo na izrazito povečan migracijski trend, selitveni prirast pa je tudi med ekonomsko krizo (z izjemo leta 2010) pozitiven, kar prikazujemo v sliki 2.

Slika 2: MIGRACIJE IZ TUJINE IN V TUJINO MED LETOMA 2003 IN 2012

Vir: Statistični urad Republike Slovenije (2014).⁵

Če je Slovenija po drugi svetovni vojni imela izkušnjo priseljevanja s področij znotraj skupne države, pa so bili po vključitvi EU priseljenci poleg Albancev s Kosova večinoma delavci iz drugih držav EU: leta 2007 je npr. vsak tretji priseljenec prihajal iz Bolgarije in vsak peti s Slovaške (Vertot, 2009: 71). Poleg tega pa je treba pri jezikovni raznolikosti upoštevati še prošilce za azil, čeprav jim je redko odobren status begunca, ki v Slovenijo prihajajo večinoma z Bližnjega vzhoda in iz Afrike (Pokorn et al., 2009: 172). Glede na migracijske podatke, s spremljanjem potreb glede jezikov v zdravstveni oskrbi (Univerzitetnem kliničnem centru v Ljubljani) in na podlagi ugotovljenih potreb različnih vladnih institucij, vidimo, da v slovenskem prostoru poleg jezikov s področja bivše Jugoslavije obstaja potreba po tolmačih še za vrsto jezikov, med katerimi večina predstavlja velik tolmaški izziv, saj pri nas preprosto ni govorcev teh jezikov, ki bi ob tem imeli še ustrezne tolmaške kompetence; gre namreč za albanski, ruski, moldavski, kitajski, turški, arabski, farsi, urdu, pandžabi, hindi, somalijski, kurdski, paštunski, romski, tamilski in mongolski jezik.⁶

Tolmačenje za skupnost je danes krovni termin za tolmačenje v različnih okoljih, kjer se prihaja v stik s storitvami (javnega sektorja) in z javnimi institucijami; potrebe po tovrstnem tolmačenju pa je danes prav zaradi vse

⁵ Dostopno preko http://pxweb.stat.si/pxweb/Database/Dem_soc/Dem_soc.asp#05, 27. 4. 2014.

⁶ Del potreb po jezikih za skupnostno tolmačenje je razviden tudi iz javnega naročila Ministrstva za notranje zadeve RS. Dostopno preko http://www.mnz.gov.si/si/o_ministrstvu/javna_narocila/?tx_13javni-razpis_pi1%5Bshow_single%5D=1716, 27. 4. 2014.

bolj večkulturnih in večjezikovnih skupnosti vse večja. Za skupnostno tolmačenje je značilno tudi, da kontekst, v katerem poteka tolmačenje, zaznamuje izrazita nesimetričnost družbene moči tako med posamezniki kot celimi jezikovnimi skupinami: v podrejenem položaju so tisti, ki potrebujejo storitev ali pomoč, hkrati pa je njihov položaj zaradi neznanja jezika še bolj šibek. Prav zato je skupnostno tolmačenje družbeno pomembno tudi z vidika zagotavljanja jezikovnih človekovih pravic, tolmači pa so pomembni, saj rešujejo situacije, v katerih tisti, ki jezika okolja ne znajo, rešujejo vsakodnevne težave, se soočajo z zdravstveno oskrbo, se znajdejo pred sodiščem itd., tako da ima delo tolmačev neposreden vpliv na življenje ljudi (Gorjanc, 2013).

V nadaljevanju prikazujemo, da je stanje na tem področju pri nas sorazmerno slabo urejeno. Kljub nekaterim dobrim pravnoformalnim rešitvam je namreč Slovenija v prizadevanju za spoštovanje jezikovnih pravic daleč od celostne ureditve področja skupnostnega tolmačenja.

V skladu z zakonodajo je tolmačenje dostopno in strukturirano v okoljih, za katere tolmačenje eksplicitno predvideva zakonodaja, kot sta sodstvo in azilni postopek, medtem ko je manj prisotno in pogosto predmet improvizacije v drugih okoljih, npr. v zdravstvu in splošnih javnih službah. Sodno tolmačenje je v domeni Ministrstva za pravosodje in javno upravo (MPJU), v tem okviru se vodijo postopki imenovanja, testiranja in akreditacije ter se upravlja z registrom sodnih tolmačev. Stanje se na področju celotne EU ureja tudi zaradi iniciativ, ki so npr. pripeljale tudi do evropske Direktive 2010/64/EU o pravici do tolmačenja in prevajanja v kazenskih postopkih. Na neoptimalno stanje v postopku mednarodne zaščite opozarja tudi dejstvo, da je v Azilnem domu v Ljubljani zaposlen zgolj prevajalec oz. tolmač za angleščino in francoščino, za druge jezike so izbrani pogodbeni tolmači, ki večinoma niso bili deležni kakršnegakoli tolmaškega usposabljanja, niti jim to ni omogočeno ob vstopu v delovno okolje tolmača (Gorjanc in Morel, 2013). S tolmačenjem v splošnih javnih službah se najpogosteje ukvarjajo le spremljevalci tistih, ki ne znajo jezika, predvsem sorodniki, prijatelji, pa tudi predstavniki nevladnih organizacij, ki tudi sicer nudijo pomoč ob integraciji v slovensko družbo. Integracijske oz. migracijske študije, ki se dotikajo tudi vprašanja komuniciranja, kažejo na neustrezen odnos zaposlenih v javnih službah, slabo znanje tujih jezikov in izgovarjanje na slovenščino kot uradni jezik, pri čemer pa uslužbenci večinoma ne poznajo zakonodaje, ki ureja njihovo delo, predvsem Zakona o splošnem upravnem postopku (Kežar in Medved, 2010; Morel, 2013). Študije tudi opozarjajo, da predsodki v zvezi z določenimi jeziki vodijo do neenakopravne obravnave (Balažič Bulc in Požgaj Hadži, 2013), kar kaže na potrebo po celovitejšem pristopu. Zagotavljanje jezikovnih pravic v zdravstvu je prvi pogoj za dostop do enake zdravstvene oskrbe ne glede na pacientovo jezikovno ozadje, hkrati pa

omogoča zdravniku, da izpolni svojo pojasnilno dolžnost, a je v Sloveniji prav to področje nesistemske urejeno, zanj ni poskrbljeno predvsem zaradi domnevno previsokih stroškov. Le izjemoma je pri zdravstveni oskrbi prisoten tolmač, jezikovne zadrege pa se rešujejo improvizirano in z dobro voljo vseh vpletenih. Kljub vsemu pa jezikovne prepreke lahko vodijo tudi do neenake oskrbe, čeprav je to težko dokazati zaradi pomanjkanja evidenc ali pritožb (Pokorn et al., 2009; Morel et al., 2012). Dodatno bo jezikovni izziv za zdravstvene ustanove pomenila implementacija Direktive 2011/24/EU o uveljavljanju pravic pacientov pri čezmejnem zdravstvenem varstvu, ki nam v okviru EU zagotavlja mobilnost pri zdravstveni oskrbi.

Vse to kaže na nujnost celostne ureditve področja, a kot kaže, bo pot do ureditve dolga in počasna. Razvidno je, da se jezikovne ureditve tega področja nismo lotili ustrezno, saj se temu področju dovolj sistematično ne posveča Resolucija o Nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018.⁷ Ker se je področje tudi v drugih okoljih moralo na novo vzpostaviti, so na voljo predlogi za organizirane jezikovne storitve kot dela politik delovanja javnega sektorja, izobraževanje tolmačev in njihovo akreditacijo (Ozolins, 2000), ki bi jih zlahka prilagodili tudi za potrebe slovenske jezikovne politike (Gorjanc in Morel, 2012). Elementi resolucije se te teme bežno dotikajo pri izobraževanju, pri tem pa predvidevajo »izobraževanje prevajalcev in tolmačev za potencialno deficitarne jezike (v okviru potreb tolmačenja za skupnost)«, s čimer se razkriva nepoznavanje realnega stanja, predlagane rešitve pa niso take, da bi bile v slovenskem prostoru izvedljive in bi odgo-varjale na izzive trenutnega časa, saj so deficitarni jeziki v tem kontekstu praktično iz dneva v dan drugi, zato je nujno, da se izobraževanja lotimo jezikovno neodvisno (Gorjanc, 2013; Gorjanc in Kocijančič Pokorn, 2013). Slovenija je tako daleč od stanja v večini drugih evropskih držav, kjer se je skupnostno tolmačenje že mnogo bolj profesionaliziralo, prav tako pa so postavljeni dovolj usklajeni temelji za izobraževanje in raziskovanje (Pöch-hacker, 2007; D’Hayer, 2012).

Izobraževanje tolmačev

Tako kot je vstop Slovenije v EU spremenil tolmaško polje, je pred vstopom v EU Slovenija prvič začela sistematično izobraževati tolmače. Prvo usposabljanje za bodoče tolmače pri nas je sicer v sodelovanju s Protokolom Socialistične republike Slovenije organiziralo ljubljansko podjetje Magistrat že v sedemdesetih letih, in sicer julija 1972, pri izobraževanju pa so kot učitelji sodelovali profesorji Inštituta za tolmačenje v Gradcu (Popović, 2013: 36). Tudi prvi zametki univerzitetnega učenja tolmačenja na Filozofski

⁷ Dostopno preko <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO91#>, 27. 4. 2014.

fakulteti v Ljubljani segajo v sedemdeseta leta prejšnjega stoletja, ko se je pri načrtovanju prevajalske smeri na germanističnem oddelku v okviru anglistike prvič organiziral tečaj konsekutivnega in simultanege tolmačenja, oddelek pa je poskrbel tudi za potrebno tehnično opremo (Klinar, 1983: 144).

Sistematično pa se je na univerzitetni ravni začelo izobraževanje tolmačev z ustanovitvijo prevajalskega oddelka na Filozofski fakulteti UL, ki je bil oblikovan s pomočjo evropskega projekt Tempus, prvi študenti pa so se na študij vpisali v študijskem letu 1997/98. Oddelek je takrat ob slovenščini ponujal še angleščino, nemščino, francoščino in italijanščino, in ker je bilo tolmačenje le izbirni modul v 3. in 4. letniku, je zagotavljal izobraževanje prav za te jezikovne kombinacije (Vintar, 2009: 262–263). Izkazalo se je, da je študij tolmačenja prezahteven, da bi ga študentje lahko absolvirali le kot izbirni modul prevajalskega študija, zato se je v študijskem letu 2001/02 izobraževanje tolmačev začelo izvajati kot specialistični študij konferenčnega tolmačenja, ki je z bolonjsko reformo v študijskem letu 2007/08 prerasel v magistrski študij tolmačenja.⁸ Danes je študij tolmačenja na Filozofski fakulteti UL uveljavljen in tudi mednarodno prepoznaven, saj je ljubljanski študijski program eden izmed enajstih, vključenih v EMCI, evropski konzorcij magistrskih programov iz konferenčnega tolmačenja (EMCI, 2013), ki izpolnjujejo visoke zahteve po kvaliteti izobraževanja, zato je logično, da je »usmerjen izključno v kakovost, kar lahko dosežemo s skrbnim izbirnim postopkom in ob manjšem številu študentov, kar omogoča dovolj individualiziran intenziven študij« (Maček, 2013). Tak je lahko, ker poteka

v tesnem sodelovanju z glavnimi zaposlovalci naših diplomantov, s slovensko kabino pri Evropski komisiji in Evropskem parlamentu,⁹ ki skrbno spremljata napredek študentov, nudita štipendije, povabita študente na obisk institucij ter sodelujeta pri samem pedagoškem procesu: Evropska komisija (EK) z zbirko govorov, z izobraževanjem predavateljev, z gostujočimi profesorji in videokonferencami, s shemo long-term¹⁰ za dva učitelja ter s shemo new-comer¹¹ za mlade tolmače, Evropski parlament (EP) pa z rednim virtualnim poukom (Maček, 2013).

⁸ Danes se tolmačenje lahko študira tudi na mariborski univerzi (Nuč, 2013), prav tako kombinacijo s slovenščino ponujajo v Gradcu. Čeprav je tolmače s slovenščino izobraževala tudi tržaška univerza, ta že kar nekaj let jezikovne kombinacije s slovenščino zaradi premajhnega interesa ne izvaja.

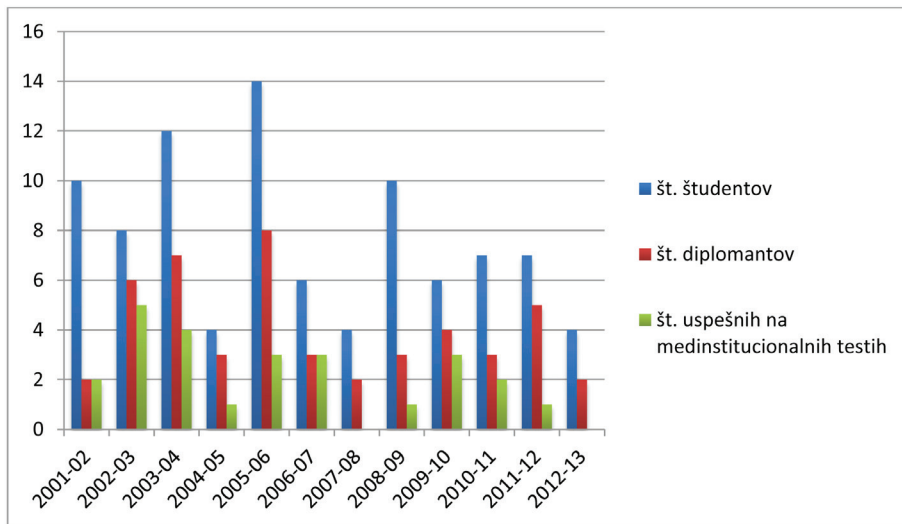
⁹ Glede specifične tolmačenja za institucije EU prim. Marjana Rupnik (2013: 62).

¹⁰ Dva učitelja z vsake univerze dobita možnost, da za eno leto unaprej izbereta dneve, ko bosta tolmačila za Komisijo, zato da ostaneta v stiku z delom v kabini, po drugi strani pa tolmaško dejavnost lažje uskladita s pedagoško.

¹¹ Do spomladi 2013 je vsak absolvent, ki je uspešno opravil medinstitucionalni izpit, od Komisije dobil zagotovljenih 80 tolmaških dni, če je svoj domicil prenesel v Bruselj – v večini primerov so nato delali še več dni, a jim je to zagotovilo varnost ob selitvi.

Prav diplomanti tolmaškega študija s Filozofske fakultete UL so danes jedro akreditiranih tolmačev pri evropskih institucijah. V nadaljevanju zato na sliki 3 prikazujemo podatke o številu študentov, diplomatov in uspehu pri medinstitucionalnih testih EU, ki omogočajo diplomatom delo v inštitucijah EU. Iz slike je razvidno, da je kljub zelo selektivnemu izboru študentov zaradi izjemne zahtevnosti študija uspešnih diplomantov le nekaj nad polovico,¹² veseli pa dejstvo, da je več kot polovica tistih, ki študij končajo, uspešnih na medinstitucionalnih testih EU, saj gre za najzahtevnejše akreditacijske tolmaške teste za delo v okviru največje, predvsem pa najkompleksnejše tolmaške službe na svetu.

Slika 3: STATISTIČNI PREGLED ŠTUDENTOV IN DIPLOMATOV TER NJIHOVEGA USPEHA PRI MEDINSTITUCIONALNIH TESTIH EU

Vir: Podatki Oddelka za prevajalstvo FF UL o zaposljivosti diplomantov, 2013.

Če je izobraževanje konferenčnih tolmačev na ravni najboljših programov v EU, pa trenutno v Sloveniji nimamo nobenega izobraževanja za skupnostno tolmačenje. Na oddelku za prevajalstvo Filozofske fakultete UL postopoma informacije o skupnostnem tolmačenju uvajamo v program tolmačenja, prav tako pa smo pripravili študijski program za usposabljanje skupnostnih tolmačev (Gorjanc in Kocijančič Pokorn, 2013), a novih študijskih programov – tudi ko ti eksplicitno odgovarjajo na nove družbene potrebe – zaradi finančnih omejitev ne moremo akreditirati. Kot prvi korak k

¹² Študentje, ki na študiju tolmačenja niso uspešni, lahko preidejo na prevajanje in tam končajo magistrski študij.

prebroditvi jezikovnih težav, ki jih imajo inštitucije, načrtujemo izobraževanje za zdravstveno osebje Univerzitetnega kliničnega centra v Ljubljani. Na podlagi zbranih podatkov o jezikovni kompetenci zdravstvenega osebja in pripravljenosti za dodatno izobraževanje smo iz pripravljene študijskega programa skupnostnega tolmačenja izbrali vsebine, s katerimi bi zdravstvenemu osebju omogočili, da si pridobijo dodatne tolmaške kompetence.

Sklep

Slovenščina v nekdanji Jugoslaviji kot konferenčni jezik praktično ni obstajala, prej kot na politični ravni pa se je kot konferenčni jezik postopoma uveljavljala na znanstvenem področju. Z osamosvojitvijo in vključitvijo v EU pa je iz omejenega konteksta posameznih mednarodnih srečanj vstopila v evropski kontekst največje in najkompleksnejše tolmaške službe na svetu. Tako je postala enakovreden konferenčni jezik drugim uradnim jezikom EU, njen položaj se je okreplil znotraj političnih inštitucij, na drugi strani pa je z internacionalizacijo znanosti praktično izginila iz okvira mednarodnih znanstvenih srečanj.

Slovenščina je na področju konferenčnega tolmačenja močno pridobila na svojem statusu, prav tako se je profesionaliziralo tudi delo konferenčnih tolmačev. A z vključitvijo Slovenije v EU se je s prostim pretokom ljudi kot enim od temeljev delovanja skupnosti spremenila tudi jezikovna podoba Slovenije: ta je veliko bolj pestra kot pred tem. V tem kontekstu pa Slovenija na tolmačenje za potrebe institucij v Republiki Sloveniji nismo bili pripravljene, stanje se le počasi izboljšuje, do ustreznih celostnih rešitev je še dolga pot, Slovenija pa tu v prizadevanju za spoštovanje jezikovnih pravic primerjalno z drugimi evropskimi državami zaostaja.

Podobno je stanje tudi v izobraževanju. V Sloveniji imamo izobraževanje za konferenčno tolmačenje na najvišji ravni, popolnoma primerljivo z najboljšimi študijskimi programi v Evropi, na drugi strani pa sicer pripravljen program za izobraževanje skupnostnih tolmačev, ki pa ga v zaostrenih finančnih razmerah na univerzi trenutno ne moremo izvajati. Okolje skupnostnega tolmačenja ni celovito urejeno, kot tolmači pa se v tem okviru logično pojavljajo tudi neprofesionalni priložnostni tolmači, kar ne more voditi do ustrezne profesionalizacije poklica.

LITERATURA

- Baigorri-Jalón, Jesús (2005): Conference Interpreting in the First International Labor Conference (Washington, D. C., 1919). *Meta: Journal des traducteurs* 50 (3): 987–996.
- Balažič Bulc, Tatjana in Vesna Požgaj Hadži (2013): Potrebe po tolmačenju za skupnost pri južnoslovanskih jezikih v Sloveniji. V Vojko Gorjanc (ur.), *Slovensko tolmačeslovje, 184–199*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

- Bowen, David in Margareta Bowen (1985): The Nuremberg Trials: communication through translation. *Meta: journal des traducteurs* 30 (1): 74–77.
- Burjan, Lea (2013): Status tolmača v prizmi zgodovine tolmačenja. V Jana Veber (ur.), *Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije: 40 let. Jubilejni zbornik*, 14–29. Ljubljana: Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije.
- D'Hayer, Danielle (2012): Public service interpreting and translation: Moving towards a (virtual) community of practice. *META: journal des traducteurs* 57 (1): 235–247.
- Gorjanc, Vojko in Alenka Morel (2013): Zagotavljanje jezikovnih pravic v sodobni družbi. V Petra Stankovska, Maria Wtorkowska in Jozef Pallay (ur.), *Individualna in kolektivna dvojezičnost*, 51–61. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Gorjanc, Vojko (2013): Tolmačenje za skupnost in vprašanje nadnacionalne odgovornosti. V Vojko Gorjanc (ur.), *Slovensko tolmačeslovje*, 120–132. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Gorjanc, Vojko in Nike Kocijančič Pokorn (2013): We are not giving up: Training public-service translators and interpreters in the economic crisis. *mTm – A Translation Journal* 5: 18–39.
- Kalin Golob, Monika (2001): Jezikovnokulturni vidiki vključevanja Slovenije v Evropsko unijo. *Teorija in praksa* 38 (2): 213–230.
- Kalin Golob, Monika (2003): Jezikovna kultura, jezikovno načrtovanje in evropsko združevanje. V Ada Vidovič Muha (ur.), *Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje*, Obdobja 20, 255–270. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Kalin Golob, Monika, Gaja Červ, Marko Stabej in Mojca Stritar (2013): Jezikovna politika slovenskega visokega šolstva: stališča do rabe jezikov in priporočila za njeno urejanje. *Slavistična revija* 61 (2): 395–412.
- Kejžar, Barbara in Felicita Medved (2010): Smo res dobrodošli? Stiki in komunikacija med migranti in pristojnimi državnimi institucijami. V Mojca Medvešek in Romana Bešter (ur.): *Državljan tretjih držav ali tretjerazredni državljani? Integracija državljanov tretjih držav v Sloveniji*, 92–142. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Klinar, Stane (1983): Prevajanje in izobraževanje prevajalcev. V Breda Pogorelec (ur.), *Slovenščina v javnosti. Gradivo in sporočila posvetovanja o jeziku, ki je bilo v Portorožu 14. in 15. maja 1979*, 144–145. Ljubljana: RK SZDL Slovenije in Slavistično društvo Slovenije.
- Kutin, Špela (2008): Tolmačenje in prevajanje v luči predsedovanja Slovenije Svetu Evropske unije. *Mostovi* 41 (1–2): 63–72.
- Lewis, Bernard (2004): *From Babel to Dragomans: Interpreting the Middle East*. London – New York: Oxford University Press.
- Maček, Amalija (2013): Vlog mednarodnega sodelovanja pri zagotavljanju kakovosti izobraževanja tolmačev v Sloveniji. V Vojko Gorjanc (ur.), *Slovensko tolmačeslovje*, 22–34. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Markič, Jasmina in Nevenka Ljeskovac (2011): *Konferenčna terminologija*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Macnamara, Brooke (2008): Interpreter cognitive aptitude. *Journal of Interpretation* (9): 9–32.

- Morel, Alenka, Vojko Gorjanc in Kocijančič Pokorn, Nike (2012): Healthcare interpreting in Slovenia. The interpreters' newsletter 17: 103–116.
- Morel, Alenka (2013): Interaction of foreign-speaking persons with the public services: Community interpreting in Slovenia. *Treatises and Documents: Journal of Ethnic Studies* 71: 53–68.
- Nuč, Aleksandra (2013): Študij prevajanja in tolmačenja v Mariboru. V Jana Veber (ur.), *Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije: 40 let. Jubilejni zbornik, 56–63*. Ljubljana: Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije.
- Ozolins, Uldis (2000): Communication need and interpreting in multilingual settings: The international spectrum of response. V Roda P. Roberts, Silvana E. Carr, Diana Abraham in Aideen Dufou (ur.), *The Critical Link 2: Interpreters in the Community*, 21–33. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins.
- Pogorelec, Breda (1996): Jezikovno načrtovanje in jezikovna politika pri Slovencih med 1945 in 1995. V Ada Vidovič Muha (ur.), *Jezik in čas*, 41–61. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Pokorn, Nike K., Mojca Matičič in Marko Pokorn (2009). Medical interpreting in a new member state. A plea for a proactive approach. V Dörte Andres in Sonja Pöllabauer (ur.), *Spürst Du, wie der Bauch rauf-runter? Fachdolmetschen im Gesundheitsbereich. Is everything all topsy turvy in your tummy? Health Care Interpreting*, 171–180. München: Meidenbauer.
- Popović, Milojka (2013): Slovenščina kot konferenčni jezik. V Jana Veber (ur.), *Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije: 40 let. Jubilejni zbornik, 30–38*. Ljubljana: Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije.
- Požgaj Hadži, Vesna, Tatjana Balažic Bulc in Vlado Miheljčak (2009): Srbohrvaščina v Sloveniji: nekoč in danes. V Vesna Požgaj Hadži, Tatjana Balažic Bulc in Vojko Gorjanc (ur.), *Med politiko in stvarnostjo: Jezikovna situacija v novonastalih državah bivše Jugoslavije*, 27–39. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Pöchhacker, Franz (2007): Critical linking up: Kinship and convergence in interpreting studies. V Cecilia Wadensjö, Brigitta Englund Dimitrova in Anna-Lena Nilsson (ur.), *The Critical Link 4: Professionalisation of interpreting in the community*, 11–23. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins.
- Prunč, Erich (2011): Differenzierungs- und Leistungsparameter im Konferenz- und Kommundolmetschen. V Claudia Kainz, Erich Prunč in Rafael Schögler (ur.), *Modelling the field of community interpreting: Questions of methodology in research and training*, 21–44. Dunaj – Berlin: LIT.
- Rupnik, Marjana (2013): Tolmačenje v institucijah Evropske unije. V Jana Veber (ur.), *Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije: 40 let. Jubilejni zbornik, 64–67*. Ljubljana: Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije.
- Stritar, Mojca in Marko Stabej (2009): Večjezičnost v institucijah Evropske unije – ali res deluje? Slovenščina v Svetu EU. *Jezik in slovstvo* 54 (5): 57–72.
- Stritar, Mojca, Jordi Magrinyà Domingo in Marko Stabej (2011): Slovenščina v evropskem Babilonu: izkušnje slovenskih poslancev v Evropskem parlamentu 2004–2009. *Jezik in slovstvo* 56 (3–4): 80–92.
- Stritar, Mojca in Marko Stabej (2013): EU and lesser-used languages: Slovene language in EU institutions. V Anne-Claude Berthoud, François Grin in Georges

- Lüdi (ur.), Exploring the dynamics of multilingualism: the DYLAN project, 179–204. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins.
- Toporišič, Jože (1991): Jezik malega naroda v večjezični državi. V Jože Toporišič, Družbenost slovenskega jezika, 137–141. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Udovič, Boštjan (2013): Zgodovina (gospodarske) diplomacije. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Veber, Jana (ur.) (2013): Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije: 40 let. Jubilejni zbornik. Ljubljana: Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije.
- Vertot, Nelka (2009): Medkulturni dialog v Sloveniji. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
- Vidovič Muha, Ada (1996): Razvojne prvine normativnosti slovenskega knjižnega jezika. V Ada Vidovič Muha (ur.), Jezik in čas, 15–40. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Vintar, Špela (2009): Oddelek za prevajalstvo. V Valentin Bucik, Andrej Černe, Martin Germ, Renta Kranjčec, Maja Peharc, Jadranka Šumi in Kristina Zajc (ur.), Zbornik Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani 1919–2009, 262–281. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

VIRI

- EMCI (2013): European Masters in Conference Interpreting. Dostopno preko <http://www.emcinterpreting.org>, 27. 4. 2014.
- Evropska komisija. Tolmačenje. SCIC (2013): Dostopno preko http://ec.europa.eu/dgs/scic/about-dg-interpretation/index_sl.htm, 27. 4. 2014.
- NWU – North-West University, Multilingualism (2013): Dostopno preko <http://www.nwu.ac.za/content/nwu-multilingualism>, 27. 4. 2014.
- Podatki Oddelka za prevajalstvo FF UL o zaposljivosti diplomantov, interno gradivo (2013).
- Poročilo o predsedovanju Slovenije Svetu EU (2008): Dostopno preko http://www.arhiv.svez.gov.si/fileadmin/svez.gov.si/pageuploads/docs/katal_inf_javn_znac/03-07_Porocilo_predsedovanje2008-6_SPREJETO_NA_VLADI.pdf, 27. 4. 2014.
- Resolucija o Nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018. Dostopno preko <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO91#>, 27. 4. 2014.
- Statistični urad republike Slovenije, Prebivalstvo (2014): Dostopno preko http://pxweb.stat.si/pxweb/Database/Dem_soc/Dem_soc.asp#05, 27. 4. 2014.